

Viera a kultúra koptských a etiópskych kresťanov v historickom kontexte

Andrej Slodička

SLODIČKA, A.: The Faith and Culture of Coptic and Ethiopian Christians in Historical Context. *Studia Aloisiana*, 1, 2010, 2, s. 39 – 65.

The foundation of the Church in Egypt is closely associated with St. Mark the Evangelist. But the christological teachings of the Council of Chalcedon in 451, partially because of opposition to Byzantine domination, were rejected by much of the Egyptian hierarchy and faithful. Location: Egypt and diaspora in Europe, Africa, Australia, the Americas. Title of head: Pope of Alexandria, Patriarch of the See of St. Mark; residence: Cairo, Egypt. According to an ancient tradition, the first great evangelizer of the Ethiopians was St. Frumentius, a Roman citizen from Tyre. The Church of Ethiopia is unique in retaining several Jewish practices such as circumcision and the observance of dietary laws and Saturday as well as Sunday sabbath. The Ethiopian liturgy is of Alexandrian (Coptic) origin and influenced by the Syriac tradition. Location: Ethiopia, small diaspora. Title of the head: Patriarch of the Ethiopian Orthodox Church. Residence: Addis Ababa, Ethiopia. Membership: 16 000 000.

Keywords: Church in Egypt, Church of Ethiopia, Council of Chalcedon in 451

1 Koptská cirkev

Význam Koptov v kresťanskej histórii nebol patrične docenený. Počiatok histórie Koptov siaha ku všeobecnému snemu v Chalcedone v roku 451. Koptská cirkev odmietla rímsko-byzantskú kristológiu. V 7. storočí oslabil pozíciu východokresťanských spoločenstiev islam. Stredovekí Európania opisovali život Koptov v stredoveku tak ako v prípade jakobitov a Arménov. Väčšinou boli pokladaní za schizmatickú menšinu s monofyzitskou vieroukou. O histórii a živote Koptov v Egypte sa začalo verejne diskutovať predovšetkým od 19. storočia. História koptských kresťanov nie je ani dnes patrične spracovaná. Známa je katechetická škola v Alexandrii a vznik mníšstva (sv. Anton).¹

¹ Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978, s. 11–13.

Od 2. do 5. storočia bol Egypt zaslúbenou krajinou gréckej spirituality. No okrem tejto spirituality sa vyvíjala domáca duchovnosť. Existuje mnoho apokryfov Starého a Nového zákona v koptskom jazyku, v ktorých mizne hranica medzi pravou náukou a gnostickými aj manicheistickými tendenciami. Koptské rukopisy obsahujú väčšinou mníšsku literatúru, lebo koptčina bola jazykom starých mníchov (pachomianski mníši).² No existuje i mnoho prekladov z gréčtiny do koptčiny.³

1.1 Kopt

Slovo „Kopt“ a „Egyptan“ majú identický význam a obidve pochádzajú z gréckeho slova *Aígyptos*, ktoré Gréci používali na opísanie rieky Níl a Egypta.⁴ To slovo je fonetickou deformáciou staroegyptského názvu Memfisu: *Hut-ka-Ptah*, čo znamená svätyňa (dom) duše Ptaha, ktorý bol jedným z najuctievanejších božstiev v egyptskej mytológii. Pokladali ho za boha všetkého stvorenia a uctievali ho v Memfise. Zo základu gréckeho slova v arabskom jazyku sa utvorila forma *Qibt* alebo *Gypt*, v európskych jazykoch súčasné termíny „Egypt“ (gr. *Αίγυπτος*, hebr. *misrayim*) alebo „Kopt“ (podľa prvej koptskej výslovnosti „Keft“ alebo „Kepto“).

Iná tradícia, v zhode s arabskými a semitskými prameňmi, odvodzuje spomínané termíny od mena Kuftaima, Misraimovho syna a Noachovho vnuka, ktorý sa vraj ako prvý usídlil pri Níle; jeho meno nosí staré mesto Quft (Guft) pri Tébach, staroveké hlavné mesto Egypta. Arabi nazývali Egypt *Dar al-Qibt* (Dom Koptov) a pretože obyvateľmi Egypta boli kresťania, stotožňovali termíny kresťanský a koptský. Treba však povedať, že slovo „koptský“ sa nevzťahuje na náboženstvo, ale je synonymom slova „egyptský“. Koptská cirkev sa nazýva tiež Egyptská cirkev. Kopti sú potomkami starovekých Egyptanov.⁵

1.2 Koptský jazyk

Hoci Kopti rozprávajú po arabsky, používajú koptčinu ako liturgický jazyk. Koptský jazyk je posledným štádiom v evolúcii jazyka starovekých Egyptanov. Koncom 2. a začiatkom 3. storočia väčšina kníh Svätého písma bola preložená do koptského jazyka. Najstarší objavený biblický rukopis, ktorý obsahuje mnohé fragmenty listov sv. Pavla v koptskom jazyku, sa datuje do roku 200 po Kristovi.

2 Porov. ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Modlitba*. Velehrad : Refugium, 2002, s. 25.

3 Porov. ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Systematická příručka*. Velehrad : Refugium, 2002, s. 29–30.

4 Porov. *The Coptic Church as an Apostolic Church*. In: <http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php> (7. 1. 2008)

5 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 13–14. Dnes sa Kopti stotožňujú s príslušníkmi Koptskej cirkvi. Porov. BRAKMANN, H.: Kopten. In: KASPER, W., a i.: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 6. Freiburg im Breisgau : Herder, 1997, s. 358–360.

Aj v 7. storočí, počas arabských nájazdov, sa koptský jazyk zachoval. Až v roku 706 po Kristovi bol vydaný dekrét, aby v oficiálnych záležitostiach bol koptský jazyk nahradený arabským.⁶

V písanej koptskej reči sa používajú grécke písmená a sedem osobitných grafických znakov pre typicky koptské spoluhlásky. Od 2. storočia sa koptčina stala takmer výlučne rečou kresťanov v Egypte. Má dve hlavné nárečia: sahidské, používané v hornom (južnom) Egypte (Théby), ktoré možno pokladať za literárnu reč egyptských kresťanov, a bohairské, ktorým sa hovorilo v dolnom (severnom) Egypte (Memfis) a ktoré sa používa ako liturgická reč Koptskej cirkvi. Koptská literatúra pozostáva hlavne z prekladov z gréčtiny a z obsahovej stránky má výlučne náboženský, liturgický a mníšsky ráz. Najdôležitejšou zachovanou literárnou pamiatkou v koptčine sú koptské preklady Biblie. Koptské preklady Biblie doslovne tlmočia znenie toho gréckeho textu, ktoré je aj vo Vatikánskom a Sinajskom kódexe.⁷

1.3 Staroegyptské náboženstvo

Je známe, že Egypťania boli náboženský ľudia (lat. *religio*). Aj tu môžeme pozorovať, že existencia každého národa je spojená so sférou *sacrum*.⁸ V starovekej mytológii sa spomínajú mnohé božstvá, ktoré Egypťania uctievali. Pre Egypťanov nebola novotou náuka o jednom Bohu, ktorá prešla svojou náboženskou revolúciou za vlády faraóna Echnatona (1383 – 1363 pred Kristom). Kresťania veria, že Kristus má božskú a ľudskú prirodzenosť, starovekí Egypťania verili, že Oziris bol súčasne boh a človek. V skutočnosti všetci faraóni boli pokladaní za zbožštených ľudí. Konceptu Najsvätejšej Trojice v kresťanstve chápali Egypťania ako imitáciu egyptských triád. Najslávnejšia triáda sa skladala z Ozirisa, Izidy a Hora. Zmŕtvychvstanie Ozirisa sa porovnávalo so vzkriesením Ježiša Krista po utrpení a uložení do hrobu. Izis a Horus pripomínali Máriu a Dieťa. Staré koptské zobrazenia Panny Márie mali svoj vzor v zobrazení Izidy, ktorá kŕmi dieťa, Hora. Toto zobrazenie bolo charakteristické pre koptskú ikonografiu. Aj radostné zvestovanie presvätej Bohorodičke a zázračné počatie Ježiša mocou Svätého Ducha mali ekvivalent v egyptskom náboženstve. Panna Hathor porodila Apisa mocou božského ducha, jeho pôvodcom bol Ptah, boh stvorenia. Podľa inej legendy faraón Horemheb bol počatý z ducha boha Amona a narodil sa z panny.

V kresťanstve a staroegyptskom náboženstve nachádzame aj podobnú eschatológiu. Pre Egypťanov bolo zmŕtvychvstanie fyzickým procesom, počas ktorého sa duša zomrelého (*ka*) vrátila, aby prebývala v jeho tele. Egypťania, aby si zabezpečili večný život, sa usilovali zachovať svoje telá, a preto vynali umenie balzamovania. Ak sa múmia náhodou zničila, vykonalo sa také verné

6 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 14–16.

7 Porov. HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1994, s. 604.

8 Porov. KARDIS, K.: *Úvod do dejín náboženstva*, I. Prešov : Pro communio, 2006, s. 5.

zobrazenie mŕtveho, aby duša (*ka*) mohla rozpoznať svoje telo. Egypťania identifikujú kríž s ich vlastným znakom večného života (*anch*), ktorý len nesmrteľní mohli držať v rukách. Znak *anch* má formu kríža so zaokrúhleným horným ramenom a v takej forme ho prijali egyptskí kresťania. Kresťania všeobecne prijali kríž od čias Konštantína Veľkého, no Kopti ho prijali a používali už oveľa skôr. Niekedy sa v ikonografii identifikuje boj Hora proti bohu zla Setovi s bojom sv. Juraja s drakom.⁹

1.4 Svätá rodina v Egypte

Kopti hovoria, že Egypt bol útočiskom mnohých národov. Abrahám navštívil Egypt (Gn 12,10), Jozef bol druhým mužom po faraónovi. Jakub a jeho synovia prišli do Egypta. Mojžiš sa naučil celú múdrosť Egypťanov (Sk 7,22). Prorok Ozeáš prorokoval o úteku Božieho Syna do Egyptu („Z Egypta som povolal svojho Syna“ – Oz 19,1).¹⁰ Kopti až podnes zachovávajú pamiatku na útek Svätej rodiny z Palestíny. Na sviatok príchodu Svätej rodiny do Egypta v doxológii, ktorá sa číta 24. dňa mesiaca pachon, veriaci takto vyjadrujú svoju radosť: „Vesel sa a raduj sa, Egypt i tvoji synovia a tvoje všetky hranice, lebo prišiel k tebe Milujúci človeka, ten, ktorý bol pred vekmi.“ Táto udalosť sa opisuje v apokryfných evanjeliách a v koptskom synaxári. Podľa tradície Panna Mária išla s Ježiškom na osliatku, sv. Jozef kráčal po ich boku. Tento obraz nájdeme na Blízkom východe aj dnes.¹¹

1.5 Sv. Marek, zakladateľ Koptskej cirkvi

Koptská cirkev alebo Alexandrijská cirkev sa nazýva Stolec sv. Marka.¹² Kopti sú hrdí na apoštolský pôvod svojej cirkvi. Sv. Marek, ktorý napísal najstaršie kánonické evanjelium, je pokladaný za zakladateľa Koptskej cirkvi. Koptská cirkev ho pokladá za prvého alexandrijského patriarchu. Je súčasne prvým z egyptských svätých a slávnych mučeníkov. Sv. Ján Zlatoústý (347 – 407) tvrdil, že Evanjelium sv. Marka napísal evanjelista Marek v Egypte po grécky. Podľa Koptov sv. Marek priniesol svoje evanjelium do Alexandrie. Je pravdepodobné, že toto evanjelium bolo preložené do egyptského jazyka. Sv. Marek mal apoštolského ducha. Ohlasoval evanjelium s Pavlom a Barnabášom v Antiochii, potom sa vrátil do Jeruzalema a sprevádzal tiež Barnabáša na Cypre. V Itálii a v Ríme bol s Petrom, ktorý ho nazýva „môj syn“. Podľa Koptov veľa práce vykonal Marek v Afrike, najmä v Pentapolise (Cyréna), kde siahajú jeho korene. Tento kraj obývali Gréci

9 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 16–18.

10 Porov. *The Coptic Church as an Apostolic Church*. In: <http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php> (7. 1. 2008)

11 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 19–21.

12 Porov. *The Coptic Church as an Apostolic Church*. In: <http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php> (7. 1. 2008)

a Židia. Sv. Marek konal veľa zázrakov a zasieval zrno viery. Ohlasoval Božie slovo v Alexandrii, ktorá bola obdobou Ríma na Východe a baštou pohanstva.¹³ V Alexandrii vznikol aj preklad Starého zákona do gréčtiny, známy pod menom Septuaginta.¹⁴

Počas prenasledovania kresťanov Kopti odvážne vyznávali svoju kresťanskú vieru a podstupovali mučenícku smrť z lásky k Ježišovi Kristovi.¹⁵ Sv. Marek vraj zomrel v Alexandrii mučeníckou smrťou v roku 68.¹⁶ Kresťania nemali privilégium ako židia, ktorí nemuseli páliť kadidlo pred cisárskou sochou. Príkladom takéhoto mučeníctva je sv. Sofia, ktorá bola umučená za vlády siedmeho patriarchu Euménia (129 – 151) a jej telo dal preniesť do Konštantínopola Konštantín Veľký (313 – 337). Slávna Hagia Sofia bola nazvaná podľa tejto mučeníčky. Ďalej je známa i sv. Katarína Alexandrijská, podľa ktorej bol nazvaný monastier (kláštor) na Sinaji.¹⁷ V Skutkoch apoštolov sa spomínajú Židia z Egypta, ktorí boli prítomní na sviatku Päťdesiatnice (Sk 2,10). V Skutkoch apoštolov sa spomína aj alexandrijský žid Apollos (Sk 18,24-28). Podľa Koptov Lukáš adresoval svoje evanjelium Teofilovi z Alexandrie. Koptský synaxár spomína kázanie Šimona Zelóta v Egypte a v Núbii.¹⁸

1.6 Katechetická škola

Alexandrijská škola podriadila rozum viere a pestovala špekulatívnu vedu i alegorický výklad Svätého písma.¹⁹ Alexandrijská katechetická škola bola najstarším dôležitým prostredím teologickej náuky v kresťanskom staroveku. Jej členovia sa zaslúžili o formuláciu prvých systémov kresťanskej teológie a napísali dôležité exegetické diela. Mnohí koptskí veriaci pokladajú za zakladateľa alexandrijskej katechetickej školy sv. Marka evanjelistu. Najstaršia zmienka o existencii tejto školy pochádza z čias Pantena, ktorý zomrel okolo roku 190. Ku predstaviteľom tejto školy patrí Klement Alexandrijský, Origenes, Dionýzios Alexandrijský, Didymus Slepý. Ak sa venujeme Koptskej cirkvi, nemôžeme nespomenúť alexandrijských patriarchov Atanáza a Cyrila Alexandrijského.

Podľa Klementa Alexandrijského (150 – 215) *gnosis* (náboženské poznanie alebo osvietenie – lat. *illuminatio*) je podstatným obsahom kresťanskej dokonalosti. Podobne ako Sokrates, Klement pokladal nevedomosť za horšiu skutočnosť ako hriech. Hlásal teóriu o božskom pôvode filozofie. Chcel zdôvodniť, že samotná prirodzenosť Cirkvi a Písma sa dajú uviesť do súladu s gréckou filozo-

13 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 23–24; ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, I. Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943, s. 55.

14 Porov. HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*, s. 338–339.

15 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 22–29.

16 Porov. GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: *Starożytnie Kościoły wschodnie*. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutro*. Lublin : 1997, s. 127.

17 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 25–29.

18 Porov. *The Coptic Church as an Apostolic Church*. In: <http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php> (7. 1. 2008)

19 Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, I, s. 145.

fiou. Hlavné diela Klementa Alexandrijského sú *Protreptikos*, *Paidagogos* a *Stromateis*. Klement Alexandrijský sa usiloval zmieriť grécku kultúru s kresťanstvom.²⁰ Klement Alexandrijský uvádza do kresťanského slovníka slovo *théoria* a stotožňuje kresťanskú dokonalosť s kontempláciou.²¹

Origenes zasiahol do cirkevnej vedy tak mohutne, že ani jeden predniecejský spisovateľ sa neodvážil postupovať samostatne, bez ohľadu na Origena, ale bol buď jeho prívržencom, alebo jeho odporcom.²² Origenes (185 – 254), skutočný syn Egypta, skutočný Kopt, sa narodil v kresťanskej rodine. Jeho otec Leonidas zomrel mučeníckou smrťou. Ako mladý človek viedol asketický spôsob života, zúčastňoval sa na večerných pobožnostiach a uskutočňoval obsah evanjelia doslovne až do takého stupňa, že sa vykastroval, stal sa eunuchom (porov. Mt 19,12). Táto skutočnosť sa stala príčinou konfliktu s patriarchom Demetrom I. Origenes vydal kritické vydanie Starého zákona (*Hexapla*). V šiestich stĺpcoch sa nachádzali všetky dostupné hebrejské a grécke verzie Svätého písma Starej zmluvy. Toto dielo poznal a používal sv. Hieronym z Cézarey. Komentáre Origena (*scholia*) preložil do latinčiny Rufín. Najvýznamnejšie Origenovo dielo je *De principiis*. V diele *Contra Celsum* Origenes bránil kresťanstvo proti námietkam pohanského filozofa Celsa. Origena môžeme pokladať za jedného z prvých mystických autorov. Vo svojom spise *O modlitbe* vysvetľuje, že v modlitbe sa kresťan obracia k Bohu a hovorí s ním.²³

Origenes mal problémy s cirkevnou disciplínou. V Palestíne vyučoval kresťanskú náuku, tam bol vysvätený za kňaza. Patriarcha Demeter Origena exkomunikoval, vyhlásil jeho svätenia za neplatné a vylúčil ho z katechetickej školy. Po roku 231 sa Origenes usídlil v Palestíne, v Cézarei. Origenov žiak Heraklas sa stal patriarchom a ako prvého ho mali kňazi oslovovať *papa* (otec). Od toho času patriarchovia Alexandrie majú titul pápež. Klement Alexandrijský a Origenes boli veľkými teológmi, ktorí v 3. storočí realizovali spojenie viery a vedy, teológie a filozofie, Cirkvi a kultúry.²⁴

K ďalším predstaviteľom Alexandrijskej cirkvi patrí Dionýzios Alexandrijský (190/200 – 264), ktorý bol žiakom Origena v Alexandrii. V roku 232 sa stal predstaveným alexandrijskej školy a v roku 249 biskupom v Alexandrii.²⁵ Dionýzios Alexandrijský zakazoval nanovo krstiť heretikov a schizmatikov.²⁶ Didymus Alexandrijský (313 – 398), prímením Slepý, lebo ako päťročné dieťa stratil zrak, patrí k významným teológom alexandrijskej školy. Už ako laik sa stal predstaveným Alexandrijskej školy a svoj úrad zastával pol storočia. V spise *De Spiritu Sancto* (*O Svätom Duchu*) podáva náuku o Svätom Duchu. V diele *De Trinitate* (*O Trojici*) dokazuje božstvo Svätého Ducha.²⁷

20 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 29–34.

21 Porov. ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Modlitba*, s. 17.

22 Porov. ŠPIRKO, J.: *Patrológia*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1995, s. 67.

23 Porov. ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Modlitba*, s. 17.

24 Porov. KÜNG, H.: *Spurensuche*. München : Piper, 1999, s. 241.

25 Porov. ŠPIRKO, J.: *Patrológia*, s. 67.

26 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 29–34.

27 Porov. ŠPIRKO, J.: *Patrológia*, s. 102–103.

O pôsobení Svätého Ducha v krste píše Didymus takto, pričom poukazuje aj na jeho božstvo: „V krste nás obnovuje Svätý Duch ako Boh spolu s Otcom a Synom a zo znetvoreného stavu nás privádza späť k pôvodnej kráse a naplňa milosťou, až natolko, že už nie sme schopní prijať niečo, čo je nežiaduce. On nás vyslobodzuje z hriechu a smrti. On z pozemských ľudí, čiže z prachu a popola, robí ľudí duchovných, účastníkov na Božej sláve, deti a dedičov Boha a Otca, podobných obrazu Syna, jeho spoludedičov a bratov, ktorí majú byť s ním oslávení a spolu s ním majú kralovať. Človek sa dva razy počne: raz z nášho tela, druhý raz z Božieho Ducha. O oboch výstižne písali inšpirovaní mužovia. Ján hovorí: »Tým, ktorí ho prijali, dal moc stať sa Božími deťmi: tým, čo uverili v jeho meno, čo sa nenarodili ani z krvi, ani z vôle tela, ani z vôle muža, ale z Boha.« Hovorí, že všetci, čo uverili v Krista, dostali moc stať sa Božími deťmi, to jest deťmi Svätého Ducha (lat. *ut filii Dei efficerentur, id est Spiritus Sancti*), a tak sa stali účastníkmi na Božej prirodzenosti. A aby ukázal, že Boh, ktorý plodí, je Svätý Duch, dodáva Kristovými slovami: »Veru, veru, hovorím ti: Ak sa niekto nenarodí z vody a z Ducha, nemôže vojsť do Božieho kráľovstva.« Krstný prameň totiž službou kňazov viditeľne rodí naše viditeľné telo; duchovne však službou anjelov krstí, čiže ponára do seba samého a znovuzrodzuje telo a s ním aj dušu sám Boží Duch, ktorý je nedostupný akémukoľvek chápaniu.“²⁸

1.7 Časy Atanáza a Cyrila

Egypt bol osobitne spojený s gnózou a arianizmom. Egyptská gnóza je spojená s Valentínom a Bazilidesom. Pohanské predkresťanské prvky niektorí kresťania spojili s kresťanskou doktrínou. Spásu ľudstva začali spájať s gréckou *gnosis* – je to zjavené poznanie Boha, ktoré je dostupné pre duchovnú elitu. Osvietení (lat. *illuminati*) môžu získať privilégium spasenia prostredníctvom ezoterickej praxe. Gnostici uznávali existenciu najvyššej bytosti, z ktorej emanovali eóny, anjelské formy alebo emanácie, ktoré dali počiatok Demiurgovi, stvoriteľovi sveta. Zemské sféry boli zlé, a preto zostúpil Ježiš, uznávaný za Logos a za vyslanca najvyššieho Bytia, so svetlom *gnosis*, ktorého iskra bola apoštolsky odovzdaná budúcim generáciám duchovnej elity. Podľa gnostikov mal Ježiš len zdanlivé telo. Ježiš bol vraj zachránený od agónie na kríži zázrakom, alebo za neho zomrel Judáš Iškariotský alebo Šimon Cyrenejský. Podobné myšlienky obsahoval doketizmus alebo neskôr Korán. Proti doketizmu a gnóze bojovali sv. Ignác Antiochijský (35 – 101), sv. Irenej Lyonský (130 – 200), Tertulián z Kartága (160 – 220), rímsky teológ sv. Hypolit (170 – 236). Neskôr bol gnosticizmus pohltý manicheizmom (manicheizmus je miešanina parsizmu, budhizmu a kresťanstva²⁹). O gnosticizme hovorí zbierka papyrusových kódexov *Tajomné knihy egyptských gnostikov*.

²⁸ DIDYMUS ALEXANDRIJSKÝ: De Trinitate. In: *Liturgia hodín*, II. Vaticano : Typis polyglottis Vaticanis, 1988, s. 854–856; DIDYMUS ALEXANDRINUS: De Trinitate. In: *Liturgia horarum*, II. Vaticano : Typis polyglottis Vaticanis : 1974, s. 690–691.

²⁹ Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, I, s. 75.

Ďalší veľký spor v kresťanstve nastal vo 4. storočí. Predmetom sporu boli otázky jednoty Svätej Trojice, vzťahu Ježiša k Bohu, vzťahu Syna a Otca a miesta Svätého Ducha v Trojici. Časť veriacich súhlasila s Atanázmom (296 – 373), sekretárom patriarchu Alexandrie Alexandra, ktorý sa po smrti patriarchu stal alexandrijským patriarchom, že Syn je jednej podstaty s Otcom (gr. *homoousios*), druhá skupina súhlasila s Ariom (250 – 336) a vyznávala formulu *homoiousios*, ktorá vysvetľovala, že Syn napriek svojmu božskému pôvodu je len podobnej podstaty, zrodený z Otca ako nástroj pre vznik sveta, a že Syn nie je taký večný ako Otec. Atanáž a Arius boli výbornými teológmi, žili asketickým spôsobom života, vynikali bezhraničnou horlivosťou. Arius bol pravdepodobne vychovaný Antiochijskou školou, mal za učiteľa Luciána, ktorý hlásal subordinacianizmus. Arius sa opieral o grécke prvky, Atanáž mal za sebou Egypt a otcov púšte. Ariанизmus mal na začiatku všeobecnejší vplyv na veriacich ako ortodoxia, najmä za hranicami Egypta, preto sv. Atanáž stál v opozícii voči celému svetu (*Athanasius contra mundum et mundus contra Athanasium*).

Teologický problém s Ariom sa prejavil vtedy, keď sa Arius stal presbyterom Cirkvi v Baukalise. Patriarcha Alexandrie Alexander († 328) zvolal v roku 320 synodu do Alexandrie, na základe ktorej Aria exkomunikoval. Napriek rozhodnutiu patriarchu Arius šíril svoje myšlienky medzi ľuďom vo forme hymnov (*Thalia* – Besedy). Tak si arianska kristológia získala sympatie ľudí. Vďaka priateľstvu s Euzébiom z Nikomédie, ktorý pokrstil cisára Konštantína, mal Arius voľný vstup do cisárskeho paláca. Cisár chcel mať v ríši jednotu, preto napísal obidvom rivalom, aby sa zdržali nepochopiteľnej logomachie (hádanie o slovíčka). Na radu biskupa Córdoba Hózia a patriarchu Alexandra bol zvolaný všeobecný koncil do Nicey v roku 325. Prvý raz v histórii sa zišlo 318 biskupov, ktorí reprezentovali západné, africké, byzantské a východné kresťanstvo, aby zlikvidovali dogmatické a doktrínálne rozdiely. Arius a ďalší štyria biskupi, ktorí odmietli podpísať text vyznania viery, boli odstránení z úradu a poslaní do vyhnanstva. Po smrti Alexandra nastúpil na patriarchálny stolec Atanáž, ktorý bol päťkrát poslaný do vyhnanstva. Počas pobytu v Ríme u rímskeho pápeža Júlia I. (339 – 346) oboznámil Rímsku cirkev s koptským mníštvom. Najznámejšie dielo Atanáža je *Vita Antonii* (Život Antona).³⁰ V tomto spise Atanáž spomína Antonov zápas s démonmi, rozlišovanie myšlienok, aby povzbudil k životu modlitby, o ktorý sa usilovali egyptskí mníši.³¹ V teologickom systéme Aria sú zjavné aj gnostické prvky, lebo sa pridŕžoval dualistického princípu Boha a sveta.³²

Ďalšou významnou osobnosťou Alexandrie bol sv. Cyril (412 – 444), nazývaný Veľký. Stal sa patriarchom po svojom ujovi Teofilovi. Viedol polemiky s neoplatonikmi a novaciánmi, no najväčším konfliktom v jeho živote bol spor s konštantínopolským patriarchom Nestoriom. Nestorius bol proti titulu Panny Márie *Theotokos*, nazýval Máriu *Christotokos*. Cyril o problémoch informoval cisára Teodózia II., cisárovnú Eudoxiu a sestru cisárovnej Pulchériu. Súčasne informo-

30 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 34–42.

31 Porov. ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Modlitba*, s. 18.

32 Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, I, s. 110.

val pápeža Celestína I., ktorý ochotne stál na strane Cyrila aj preto, lebo Nestorius prijal pelagiánov, nepriateľov Celestína. Celestín odsúdil Nestoria na synode v Ríme a v Alexandrii vyriekol Cyril nad Nestoriom dvanásť anatém. Kvôli tomu, aby sa vyriešil teologický spor, bol zvolaný Tretí všeobecný koncil do Efezu (431). Na koncile bol Nestorius odsúdený a exkomunikovaný. No keď neskôr prišiel biskup Ján z Antiochie s inými biskupmi, Nestorius zvolal vlastný koncil, kde odsúdili Cyrila a biskupa z Efezu Memmona. Cisár podpísal rozhodnutia oboch synod, preto Cyrila a Nestoria uvrhli do väzenia. Pre intrigy bola oslobodená Cyrilova skupina a Nestorius bol uväznený vo svojom starom kláštore. V spore nakoniec zvíťazil Cyril. V Cyrilovej teológii pozorujeme, že takmer synonymicky používal slová *physis* a *hypostasis*, čo vyvolalo chalcedonský spor. Mnohí autori tvrdia, že na konci Cyrilovho života mala Alexandria vedúce postavenie v celom vtedajšom kresťanskom svete.³³ Na koncile v Efeze bol Nestorius ako nový Judáš vyobcovaný a zosadený.³⁴ Cyril Alexandrijský rozlišoval prirodzenosti v Kristovi po zjednotení len v mysli (gr. *ἐν θεωρίᾳ μόνῃ*).³⁵

Na význam Atanáza a Cyrila pre celé kresťanstvo poukazuje tropár na ich sviatok v byzantskej cirkvi: „Keď ste šíрили pravú vieru (csl. *православие*) Kristovu, hasili ste ohniská bludov. Zvíťazili ste a tým ste okrášlili Cirkev. Všetkých ste obohatili pravdou, preto aj teraz proste Krista Boha, aby aj nám daroval mnoho milostí.“³⁶ Po Chalcedonskom koncile stratila Alexandria vedúce postavenie v kresťanskom svete.³⁷

1.8 Misijná činnosť

Misijná činnosť Koptskej cirkvi bola nasmerovaná predovšetkým na Afriku, na Pentapolis a Cyrénu. Od čias Nicejského koncilu v roku 325 patrila Cyréna Alexandrii. Egyptské kresťanstvo malo vplyv na dolinu Nílu, ktorá ležala za južnou hranicou Egypta – Syene (Asuan). Tam vzniklo asketické mníšstvo. Monofyzitizmus zvíťazil v severnej Núbii okolo roku 559. Monofyzitský biskup Longinus bol vysvätený pre eparchiu Nobadia (kráľovstvo severnej Núbie). Podľa tradície apokryfov v Aksume vládol monoteizmus. O udalosti zo Skutkov apoštolov o obrátení a krste eunucha kráľovnej Kandaky z Etiópie niektorí autori tvrdia, že to bola kráľovná z Núbie. Niektorí konštatujú, že Etiópia bola pohanská až do 4. storočia. Patriarcha Atanáž vraj vymenoval prvého biskupa pre Etiópiu, Frumencia, ktorý prijal meno Abba Salama (Otec pokoja). Obrátenie Etiópie na kresťanstvo bolo korunovaním koptských misijných snáh. Koptskí misionári boli aktívni aj v Mezopotámii a v Perzii. Už v 2. storočí veľký Pantén, vedúci ka-

33 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 34–42.

34 Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, I, s. 125.

35 Porov. HAINTHALER, T.: Monophysitismus. In: KASPER, W., a i.: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 7. Freiburg im Breisgau : Herder, 1998, s. 418–421.

36 *Hore srdcia : Modlitebník a spevník gréckokatolíka*. Prešov : Petra, 2002, s. 353.

37 Porov. ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov : Cirkevné dejiny II*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1995, s. 152.

techetickej školy v Alexandrii, ohlasoval evanjelium v Indii. Treba spomenúť činnosť sv. Atanáza, ktorý oboznámil Západ s významom mníšstva. Bohatstvo koptskej duchovnosti priniesol na Západ Ján Kasián (360 – 435). Jeho spisy *De institutis* a *Collationes* opisujú život egyptských mníchov. Toto bohatstvo použil aj sv. Benedikt. Podľa legendy o tébskej légii v roku 285 prišla do Švajčiarska aj tébska misia. Na jej čele stál sv. Maurícius, ktorý bol umučený za svoje kresťanské presvedčenie. Egyptskí mnísi ohlasovali evanjelium v Írsku a v Anglicku.³⁸ Obrátenie Etiópie (Habeš, Abesínia) na kresťanskú vieru v 4. storočí spomínajú aj iné pramene. Frumencius preložil Sväté písmo do jazyka ľudu.³⁹

1.9 Ekumenická činnosť

Všeobecné koncily v Nicei (325), Konštantínopole (Carihrad 381) a Efeze (431) sa usilovali vykoreniť herézu a doktrínálne rozdiely. Sformulovalo sa nicejské vyznanie viery a kristologickú definíciu Cyrila Alexandrijského (Veľkého) i jeho interpretáciu vzťahu božskej a ľudskej prirodzenosti v Kristovej osobe akceptovali v Efeze. Z koptského pohľadu najväčší vplyv na tieto koncily mali predstavitelia Alexandrijskej cirkvi. Niektorí historici konštatujú, že patriarchovia v Alexandrii sa stali v kresťanskom staroveku „faraónmi Cirkvi“ a získali status, ktorý znepokojoval biskupov Ríma a Konštantínopola. No dedičstvo Atanáza a Cyrila prešlo do rúk Dioskora, ktorý sa im nevyrovnal. Vtedajšie doktrínálne rozdiely sa dotýkali spojenia božskej a ľudskej prirodzenosti v Kristovej osobe. Ako odpoveď na nestorianizmus Eutyches (378 – 454), bohabojný archimandrita gréckeho monastiera v Konštantínopole, presadzoval názor o jednote dvoch prirodzeností v jednej, výlučne božskej prirodzenosti Krista od času vtelenia Božieho Syna. Konštantínopolský biskup Flavián ho preto exkomunikoval.

Koptskí kresťania majú svoj názor na udalosti okolo osoby archimandritu Eutycha. Eutyches mal vplyv na cisárskom dvore, dobre poznal vysoko postaveného eunucha Chrysafia, ktorý prehovoril Teodozia II., aby zvolal synodu pod predsedníctvom Dioskora do Efezu v roku 449. Podľa cisárovho priania prišli delegáti Východu a Západu. Eutyches obhajoval svoje tézy, ale zriekol sa tvrdenia, že v Kristovej osobe je len jedna prirodzenosť. Vyznal nicejskú vieru a formulu sv. Cyrila Alexandrijského. Synoda v Efeze ho zbavila viny a vrátila mu jeho dávne funkcie. Výsledkom synody bolo zbavenie úradu konštantínopolského biskupa Flaviána a cisárska garda zneuctila Flaviána a jeho prívržencov.⁴⁰ Jozef Špirko vo svojich *Cirkevných dejinách* charakterizoval Dioskora ako surového patriarchu; patriarchu Flaviána vraj tak týrali, že hneď potom zomrel.⁴¹

Podľa Koptov to bol ďalší krok potvrdenia supremacie Alexandrie, ktorou sa povyšoval Dioskorus, čo vyvolalo názor o celej synode, že bola lúpežou (lat.

38 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 43–48.

39 Porov. ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov : Cirkevné dejiny II*, s. 23.

40 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 48–49.

41 Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, I, s. 127–128.

latrocinium, lotrovský snem), ako o tom písal rímsky pápež sv. Lev Veľký cisárovi.⁴² Dioskorus nemúdro ignoroval dogmatický list pápeža Leva, ktorý rímska delegácia priniesla so sebou na synodu. Po smrti cisára Teodózia II. nastúpil na cisársky trón Marcián (450 – 457), ktorý si vzal za manželku bývalú mníšku a sestru zomrelého cisára Pulchériu. Súčasne sa zmenila aj cisárska politika voči Cirkvi. V roku 451 bol zvolaný Chalcedonský koncil, aby bol odsúdený Dioskorus za jeho zmierlivý postoj k Eutychovi a aj preto, že Kopti prijali Cyrilovu formulu o jednote dvoch prirodzeností. Chalcedonský koncil odsúdil Dioskora. Koncil schválil 28 kánonov, v poslednom z nich sa spomína druhé miesto Konštantínopolu po Ríme. Podľa Koptov Egyptská cirkev stratila takto svoju vedúcu úlohu v Cirkvi. Toto začal presadzovať najmä pápež sv. Lev (440 – 461). Alexandrijská cirkev neuznala Chalcedonský koncil. Tak vznikla Egyptská cirkev. Podľa Koptov takáto situácia vznikla na základe politického pozadia a súkromných záujmov. Rím akceptovaním dvoch prirodzeností získal nestoriánskych biskupov. Konštantínopol získal miesto po Ríme vďaka poníženiu Dioskora. Až po dnešné časy Kopti s rozhorčením spomínajú Chalcedonský koncil a protestujú proti tomu, že sú nasledovníci Eutycha. Kopti nikdy nenegovali existenciu dvoch prirodzeností v Kristovi, ale vyznávali ich jednotu. Kopti uznávajú len prvé tri koncily za všeobecné snemy. Odmietajú chalcedonskú formulu, ktorá podľa nich protirečí nicejskému vierovyznaniu a rozhodnutiam Efezskej synody. Nikdy sa nenazývali monofyzitmi, hoci nebojovali proti tomuto termínu a prijímali ho, aby sa odlišili od kresťanov „diofyzitov“. Pre Koptov apoštolské stolce v Alexandrii, Antiochii a Ríme mali ten istý status.⁴³

Samotný termín „monofyziti“ sa začal používať v 6. storočí. Monofyziti vyznávali a vyznávajú v Ježišovi Kristovi jednu prirodzenosť vteleného Božieho Slova (gr. *μία φύσις θεου λόγου σεσαρκωμένου*). No túto prirodzenosť monofyziti nechápali ako jednoduchú prirodzenosť, ale ako zloženú, v ktorej božstvo a človečenstvo boli zjednotené nerozdelene a nezmiešane. Pretože ľudská prirodzenosť v Kristovi má svoju existenciu v božskej hypostáze Logosa, protivníci Chalcedonu odmietajú Kristovmu človečenstvu status prirodzenosti (gr. *physis*).⁴⁴ Dnes ani katolíci nenazývajú Koptov monofyzitmi, ale predchalcedonskými kresťanmi, lebo sa ukázalo, že kristologický „monofyzitizmus“ je skôr verbálny a pochádza z odlišnej terminológie.⁴⁵ Dokazujú to aj mnohé vyhlásenia Koptskej ortodoxnej cirkvi, okrem iných aj spolu s Katolíckou cirkvou.⁴⁶ Koptská cirkev sa dnes angažuje v ekumenickej činnosti. Kopti udržiavali priateľské vzťahy so Sýrskou cirkvou, Arménskou cirkvou aj s indickými kresťanmi. Predovšetkým treba spomenúť vzťahy s Etiópskou cirkvou, pre ktorú bol v roku 1959 konsekrovaný prvý etiópsky patriarcha-katolikos otec Bazil. Koptská cirkev sa angažuje vo Svetovej rade cirkví, Kopti poslali svojich pozorovateľov na Druhý vatikánsky kon-

42 Porov. ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov : Cirkevné dejiny II*, s. 144.

43 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 49–51.

44 Porov. HAINTHALER, T.: Monophysitismus. In: KASPER, W., a i.: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 7, s. 418–421.

45 Porov. GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytnie Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutra*, s. 115.

46 Porov. BRAKMANN, H.: Kopten. In: KASPER, W., a i.: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 6, s. 358–360.

cil (1962 – 1965), vedú dialóg s moslimami.⁴⁷ Aj Katolícka cirkev prispela k ekumenickej otvorenosti koptských kresťanov. Pápež Pavol VI. daroval časť relikvií sv. Marka egyptskému patriarchovi-pápežovi Cyrilovi VI., uložené sú v novej katedrále v Káhire.⁴⁸

1.10 Mníšstvo

Kresťanské mníšstvo sa zrodilo v Egypte, kde klíma, púšť a pôda vytvárali priaznivé podmienky pre také hnutia.⁴⁹ Kardinál Špidlík pokladá Origena za predchodcu kresťanských mníchov, pretože viedol príkladný kresťanský život. Gregor Divotvorca opisuje život u Origena, ktorý prežil v spoločenstve jeho žiakov. Origena opisuje ako skutočného duchovného otca. Študovali tam, spoločne sa modlili a hlavným zamestnaním bolo *lectio divina* – spoločne čítali a alegoricky vysvetľovali Sväté písmo, ktoré chápali ako duchovnú potravu, ako živé spojenie s Logosom v písomnej podobe. Origenes zdôrazňoval vyhýbanie sa svetu, najmä v duchovnom zmysle, to znamená, že je potrebné vyvarovať sa všetkého, čo odporuje zbožnosti. Svätýňu nemáme hľadať na nejakom mieste, ale v činoch, v živote a v mravoch. Origenes poukazoval na veľký význam duchovného boja proti zlým myšlienkam a táto téma sa stane typickou v mníšskych spisoch. Ďalej poukázal na panenstvo ako na predobraz budúceho života, ako na eschatologickú anticípáciu spasených.⁵⁰

Koptské mníšstvo je skutočným darom pre kresťanstvo. Väčšinou sa uvádza, že zakladateľom mníšstva je sv. Anton (251 – 356). O jeho živote sa kresťania dozvedeli od sv. Atanáza. No už počas prenasledovaní mnohí utekali na púšť. Aj sv. Anton vo vnútri východnej púšte stretol Pavla pustovníka, ktorý mal okolo stotridsať rokov. Za dôležitú etapu v genéze koptského mníšstva však pokladáme „antoniovské mníšstvo“. Zbožný samotár alebo anachoreta si preto vyberal samotu, askézu (gr. *ασκησις* – sebazaprenie) a prísnosť, aby umŕtvoval svoje telo pre spásu duše. Okolo Antona sa zhromaždilo mnoho učeníkov. Tak vznikali mnohé skupinky anachoretov okolo pustovne človeka svätého života. Už za života sv. Antona sa rozvinul kolektívny eremitizmus. Žiak sv. Antona Makários Veľký sa vyznačoval praktizovaním askézy. Počas Veľkého pôstu nič nejedol, ani nepil vodu, len v nedeľu zjedol niekoľko listov kapusty. Nespál, neklakol si, ani nehovoril.⁵¹ Podľa patriarchu Atanáza bol sv. Anton veľký Boží muž.⁵²

Bohatstvo duchovného života sv. Antona malo vplyv na celé kresťanstvo. V Byzantskej cirkvi tropár sviatku ku prepodobnému a bohonosnému otcovi

47 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 102–104.

48 Porov. *The Coptic Church as an Apostolic Church*. In: <http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php> (7. 1. 2008)

49 Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, I, s. 170.172.

50 Porov. ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Mnišství*. Velehrad : Refugium, 2004, s. 26.

51 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 51–53.

52 Porov. ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Mnišství*, s. 29–30.

Antonovi Veľkému znie takto: „Otče Anton, nasledoval si horlivého Eliáša. Kráčal si odvážne po cestách Jána Krstiteľa. Žil si na púšti a svojimi modlitbami ľud si utvrdzoval v pravde. Preto pros Krista Boha, aby spasil naše duše.“⁵³ Latinská cirkev si sv. Antona opáta pripomína 17. januára. V modlitbe v liturgii hodín sa spomína jeho život na púšti a prosba, aby sme aj my premáhali svoje sebecké a nadvšetko milovali Boha.⁵⁴

V Tabenne sa začala nová kapitola v histórii mníšstva, ktorá je spojená so sv. Pachomiom (290 – 346). Pachomius, najprv pohan, sa stal po skončení vojenskej služby kresťanom. Pachomius, ktorý sa cvičil v askéze u Palemona, si uvedomil, že samota, umŕtvovanie a pôst nie sú jedinou cestou do neba, preto chcel spojiť asketický spôsob života v spoločenstve (zakladateľ koinobie; gr. *koinos bios*, spoločný život).⁵⁵ Podľa niektorých autorov mal monastier v Tabenne 7 000 mníchov, monastier v Nitrii 5 000 mníchov a monastier v Arsinoe 10 000 mníchov. Systém Pachomia spočíval v spojení koncepcie vojaka a svätca. Celibát, čistota, chudoba a poslušnosť sú základnými čnosťami dobrého mnícha. Pachomius zaviedol fyzickú prácu a určité vzdelávanie v spoločenskom živote mnícha. Novic musel poznať naspamäť dvanásť žalmov a dva listy z Nového zákona. Mních mal pracovať na svoj každodenný chlieb. V monastieroch v Egypte boli okrem koptských mníchov tiež Gréci, Rimania, Kapadóčania, Sýrčania, Etiópčania a iní. Sv. Ján Zlatoústý (347 – 407), biskup Konštantínopola, žil v pachomijskom monastieri v Tebaide od roku 373 do roku 381. Podobne aj sv. Hieronym (342 – 420) a sv. Rufín (345 – 410) prišli z Itálie do Egypta. Sv. Bazil (330 – 379), kapadócky otec, priniesol mníšstvo do Byzancie z Egypta. Aj sv. Ján Kasián strávil sedem rokov v Tebaide a v Nitrii. Etéria, opátka zo Španielska, a rímska aristokratka Melánia navštívili otcov púšte.⁵⁶ Mnísi žili v celách rozsiahlejšieho domu, obklopeného múrom (gr. *μοναστηριον*).⁵⁷

Regulu sv. Pachomia nahradila prísnejšia regula sv. Šenutu z Atripa (Šnudi, † 466).⁵⁸ Šenuta pravdepodobne sprevádzal Cyrila na Efezský koncil. Po vzniku koptského monofyzitizmu očisťoval koptskú liturgiu a literatúru od gréckych vplyvov. Z mníchov boli volení koptskí patriarchovia.⁵⁹ V súčasnosti, za patriarchu Šenudu III., zažíva mníšstvo v Egypte veľký rozkvet. Mnohé monastiere sú znovu obnovované a do kláštorov vstupujú vysoko vzdelaní ľudia.⁶⁰ Jedným z významných reformátorov a prominentnou osobnosťou súčasného koptského mníšstva bol Abuna Matta al Maskin (otec Matej chudobný, 1919 – 2006).⁶¹

53 *Hore srdcia : Modlitebník a spevník gréckokatolíka*, s. 352.

54 Porov. *Liturgia hodín*, III. Vaticano : Typis polyglottis Vaticanis, 1990, s. 1342.

55 Porov. ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov : Cirkevné dejiny II*, s. 96.

56 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 53–56.

57 Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, I, s. 171.

58 Porov. ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov : Cirkevné dejiny II*, s. 96.

59 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 57–59.

60 Porov. GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

61 Porov. BÖHM, K. M.: Abuna Matta al Maskin (1919 – 2006). In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2006, č. 4–5, s. 268–274.

1.11 Problém Chalcedonu

Egyptskí teológovia boli hlbavými teológmi. Premýšľali predovšetkým o božskej a ľudskej prirodzenosti Ježiša Krista. Alexandrijskí teológovia vystúpili proti nestoriánskej kristológii a chceli zabrániť, aby sa o Kristovi hovorilo ako o dvoch osobách. Tiež nechceli prijať učenie o dvoch prirodzenostiach v Kristovi; keď hovorili o jednej prirodzenosti, mysleli na jednu Kristovu osobu. Takzvaní monofyziti zdôrazňovali jednotu Kristovej osoby oproti nestorianom, ktorí ju rozdeľovali.⁶²

Bezprostredným výsledkom Chalcedonského koncilu v roku 451 bola prvá veľká schizma v apoštolskej Cirkvi. Západ používal slovo monofyzitizmus o Východe, Východ diofyzitizmus o Západe. Kopti sa postavili na odpor proti narastajúcemu byzantskému imperializmu, ktorý dosiahol svoj vrchol za Justiniána (527 – 565). Kopti nesúhlasili a nesúhlasia s názormi Eutycha a tvrdia, že rozdielne kristologické názory neboli príčinou schizmy, ale že schizma mala politickú príčinu. Vedúce postavenie na prvých troch ekumenických konciloch mali Alexandrijčania. Po Chalcedonskom koncile, po odstránení patriarchu Dioskora, v Alexandrii boli dvaja patriarchovia. Prvý, Proterius (452 – 457), bol prívržencom byzantského imperializmu a reprezentoval melchitskú stranu. Na druhej strane Egypťania si zvolili vlastného patriarchu Timotea Ailura; táto línia patriarchov obhajovala monofyzitizmus a egyptské záujmy.

Nový spôsob riešenia problémov medzi monofyzitmi a diofyzitmi sa nazýva *Henotikon*. Tvorcovia dokumentu – patriarcha Konštantínopola Akacius (471 – 489) a Peter Mongos, patriarcha Alexandrie – sa usilovali o to, aby sa Cirkev vrátila do predchalcedonskej teológie. *Henotikon* uznával prvé tri ekumenické snemy a odsúdil Nestoria a Eutycha. O Kristovi učí, že má tú istú prirodzenosť ako Otec, ale spojenú súčasne s ľudskou prirodzenosťou. *Henotikon* sa vyhýbal zmienkam o jednej alebo dvoch prirodzenostiach. Odsúdila sa iná viera, aj vyznanie viery Chalcedonského koncilu. Alexandria a Konštantínopol nadviazali vzťahy, no Rím ostal nespokojný. Pápež Félix exkomunikoval Grékov na Rímskej synode v roku 484. Vznikla akaciánska schizma. Za pápeža Hormizdasa a cisára Justína I. (518 – 527) nastalo zmierenie Ríma a Konštantínopola. V svojej formule Hormizdas odsúdil Nestoria, Eutycha, Dioskora, Akácia a všetkých monofyzitov.

Ďalší cisár Justinián (527 – 565), hoci bol zástancom Chalcedonského koncilu, sa usiloval o zmierenie s monofyzitmi. V roku 544 vydal edikt, v ktorom odsúdil „Tri kapitoly“ (*Tria Kephalia*), náuku Teodora z Mopsuestie, Teodoreta z Cýru a Ibasa z Edesy. Východ prijal toto odsúdenie nestorianizmu. Pápež Vigílius takisto odsúdil „Tri kapitoly“.⁶³

62 Porov. GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

63 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 60–64.

Za panovania cisára Justiniána môžeme hovoriť o byzantskej hrôzovláde v Egypte.⁶⁴ Situácia v Egypte sa nezmenila ani za cisára Heraklia, ktorý tam menoval melchitského patriarchu so širokými právomocami. So súhlasom Sergia, patriarchu v Konštantínopole (610 – 638), cisár Heraklius vyhlásil novú náuku – monoteletizmus. Monoteletizmus zdôrazňoval jednotu božskej a ľudskej vôle Ježiša Krista, ktoré boli identické, zharmonizované. Túto náuku prijal Atanáz, patriarcha Antiochie (621 – 629), a Honorius I. (625 – 638), rímsky pápež. Prijatie tejto koncepcie pretrvalo v Antiochii medzi maronitmi v Libanone. Alexandria odmietla takúto koncepciu. Cisár Heraklius povýšil za melchitského patriarchu Alexandrie a cisárskeho prefekta Cýra, ktorý kruto prenasledoval Koptov. Tu sa zrodila nenávisť ku všetkému, čo je byzantské.⁶⁵

1.12 Kopti a moslimovia

Podľa Koptov Arabi v 7. storočí oslobodili Egypt od byzantskej tyranie. Monofyzitský patriarcha Benjamín, ktorý sa desať rokov ukrýval pred melchitským patriarchom a prefektom i pred byzantskými prenasledovateľmi, vystúpil z podzemia. Amr, ktorý dobyl Alexandriu, dovolil patriarchovi Benjamínovi riadiť svoju cirkev. Za jeho patriarchátu nastal rozvoj koptskej národnej kultúry, náboženstva a umenia. Arabi nerobili rozdiel medzi melchitmi, monofyzitmi a monotelitmi. Kopti neboli spokojní s arabskou nadvládou, hoci boli oslobodení od byzantskej surovosti. Niektorí Kopti prestúpili na islam.⁶⁶ Politický odpor východných národov proti Byzancii sa neskoršie skončil tým, že ochotne vítali moslimských Arabov ako osloboditeľov.⁶⁷ Islamská nadvláda bola poznamenaná obdobiami prenasledovania, ale aj obdobiami relatívnej slobody, keď Cirkev prekvitala a vytvorila teologické a duchovné dielo v arabskom jazyku.⁶⁸ V súčasnosti v Egypte vyvolávajú moslimskí fundamentalisti mnohé nepokoje; moslimskí fundamentalisti sú problémom nielen pre kresťanov, ale aj pre štát. Kopti majú zakázané budovať nové chrámy, ale v Egypte nie je zakázané kupovať chrámy od iných kresťanských konfesií, preto Kopti kupujú chrámy od arménskych alebo grécko-ortodoxných kresťanov.⁶⁹ Pre náboženskú neslobodu v Egypte mnohí kresťania opúšťajú krajinu na Níle a preto rastie koptská diaspóra v zahraničí.⁷⁰

64 Porov. GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

65 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 65–67.

66 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 102; GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

67 Porov. ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov : Cirkevné dejiny II*, s. 152.

68 Porov. ROBERSON, R.: *The Eastern Christian Churches*. Roma : 1999, s. 28.

69 V roku 1099 zakázali križiaci Koptom a iným východným kresťanom v Jeruzaleme vstup na sväté miesta. To malo za následok prerušenie tradície putovania Koptov do Palestíny. Až Saladin potvrdil práva Koptov. Porov. GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

70 Porov. Ein Papst in Klausur : Unruhe unter Ägyptens Kopten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 60, 2005, č. 3–4, s. 233.

1.13 Koptský novovek

V rokoch 1809 – 1852 bol patriarchom Alexandrie Peter VII. Patriarcha si získal uznanie vicekráľa, lebo odmietol ponuku ochrany od ruského cára. Patriarcha konsekroval prvého biskupa pre Sudán. Do Etiópie poslal s diplomatickým posolstvom mnícha Dawuda, ktorý sa stal nástupcom Petra VII. ako Cyril IV. Cyril IV. (1854 – 1861) je všeobecne pokladaný za otca koptskej reformy. Zakladal školy pre Koptov, najvýznamnejšou školou bolo kolégium, v ktorom bolo bezplatné štúdium. Cyril IV. otvoril aj prvú školu pre dievčatá v Egypte. Podporoval tlač v krajine, obnovoval staré chrámy, stavал nové. Dokončenie budovy súčasnej Baziliky sv. Marka vo štvrti Ezbekija bolo pravdepodobne najväčším úspechom v tej oblasti. Kňazi sa zúčastňovali na permanentnej formácii. Cyril nadviazal kontakty s gréckym melchitským patriarchom, s Ruskou pravoslávnu cirkvou a s anglikánskym spoločenstvom. Cyril V. (1824 – 1927) otvoril koptskú technickú školu pre chlapcov a dievčenskú školu a posvätil jeden chrám v Chartúme.⁷¹

Obnovu Koptskej cirkvi realizuje aj súčasný patriarcha-pápež Šenuda III. (117. nástupca evanjelistu Marka).⁷² Patriarcha Šenuda rozdelil veľké eparchie na menšie a posilnil synodu ako riadiaci orgán v cirkvi. Na srdci mu leží aj evanjelizácia Afriky. Počas jeho návštevy v Nemecku mu udelili čestný doktorát na Katolíckej teologickej fakulte v Bonne.⁷³ Koptské ortodoxné cirkevné spoločenstvo bolo v roku 1976 zriadené aj v Rakúsku a má 5 000 členov. Od roku 1998 do roku 2002 stavali Kopti vo Viedni vlastný chrám (Svätá Panna zo Zeitouna). V Rakúsku Koptská cirkev zriadila i svoj vlastný monastier. Monastier je zasvätený sv. Antonovi, zakladateľovi egyptského mníšstva.⁷⁴

1.14 Koptská cirkevná hierarchia

Koptská cirkev verne uchováva starokresťanské tradície.⁷⁵ Na čele Koptskej cirkvi stojí pápež Alexandrie a patriarcha stolca sv. Marka. Starší titul znel: „Najsvätejší pápež a patriarcha veľkého mesta Alexandrie a miest, ktoré patria Egyptu, svätého mesta Jeruzalema, Abesínie, Núbie, Pentapolis a všetkých miest, kde učil sv. Marek.“ Koptský patriarcha má titul pápež preto, lebo biskup je duchovný otec svojho spoločenstva (otec – gr. *pappas*, lat. *papa*). Oslovenie biskupa ako otca bolo v starej Cirkvi často rozšírené.⁷⁶ Etópia má patriarchu-katoli-

⁷¹ Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 88–95.

⁷² Porov. Ein Papst in Klausur : Unruhe unter Ägyptens Kopten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 60, 2005, č. 3–4, s. 233.

⁷³ Porov. GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

⁷⁴ Porov. <http://katholisch.at> (8. 4. 2008)

⁷⁵ Porov. Agpeya : *Das koptische Stundenbuch*. Waldsolms; Kröffelbach, 1994, s. 6.

⁷⁶ Porov. GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

kosa, ktorý je podriadený Alexandrijskému stolcu. Kopti síce nehovoria o neomylnosti svojho patriarchu, ale uznávajú jeho najvyššiu autoritu nad celou Cirkvou. Alexandrijský pápež je jedným zo štyroch apoštolských patriarchov (rímsky, antiochijský, alexandrijský a efezský). V Koptskej cirkvi je dobrovoľný celibát (po kňazskej vysviacke sa nemožno ženiť), no patriarchom sa môže stať iba mních. Častým prípadom v minulosti bolo aj to, že patriarchovia sa volili spomedzi diakonov a archidiakonov. Diakoni sa môžu oženiť aj po vysviacke. Veľký význam v Koptskej cirkvi majú monastiere (kláštory).⁷⁷

Koptská ortodoxná cirkev má viac ako 5 miliónov veriacich (10 % obyvateľstva).⁷⁸ V Egypte tvoria Kopti menšinu, no tvoria najväčšiu kresťanskú menšinu na Blízkom a Strednom východe. Napriek mnohým prekážkam sú aktívni v spoločenskom živote. V USA a v Kanade majú spolu viac ako 85 farností⁷⁹ a v Európe (Veľká Británia) 6 farností. Spoločenstvá v diaspóre sú v jurisdikcii patriarchu. V súčasnosti existujú koptskí kresťania, ktorí sú zjednotení s Rímom. Koptská katolícka cirkev má asi 150 000 veriacich.⁸⁰ Pápež Lev XIII. zriadil Koptský katolícky patriarchát v Alexandrii. Koptský ortodoxný patriarcha má svoje sídlo od 11. storočia v novom hlavnom meste krajiny, v Káhire.⁸¹ Etiópskeho katolíka sa uvádza do úradu alexandrijský patriarcha.⁸²

1.15 Liturgia

Svätá božská liturgia je pre koptských kresťanov centrom celej sviatostnej služby. Mnohé obrady, ktoré sú spojené s krstom, manželstvom, pomazaním cho-rých a s inými sviatosťami, dosahujú svoj vrchol vo svätej liturgii a končia sa svätým prijímaním. V súčasnosti Kopti slávia liturgiu sv. Bazila Veľkého, sv. Gregora Naziánskeho, sv. Cyrila Alexandrijského a sv. Marka.⁸³ Eucharistiu môže sláviť len vysvätený kňaz. Pri eucharistii sa používa kvasený chlieb, ale nie solený. V tajomstve božskosti v anafore veriacich sa posväcuje sväté telo a najdrahšia Pánova krv. Oltár a iné liturgické predmety pri svätom prijímaní nemôžu byť po-

77 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 105–108. Diakonát sa udeľuje dospievajúcim, je vykonávaný dočasne. Pápež-patriarcha Schenuda III. ustanovil diakonisy, ktoré dostávajú požehnanie bez vkladania rúk. Porov. BRAKMANN, H.: Kopten. In: KASPER, W., a i.: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 6, s. 358–360. Bezženstvo nebolo uložené kňazstvu ako povinnosť. V prvých storočiach nejestvoval o tom nijaký cirkevný zákon. Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, I, s. 84. Voľba patriarchu sa uskutočňuje lósom, ktorý vyberá dieťa. Porov. GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

78 Iné pramene hovoria o desiatich miliónoch. Porov. GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

79 Porov. ROBERSON, R.: *The Eastern Christian Churches*, s. 29.

80 Porov. GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytnie Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutra*, s. 129.

81 Porov. BRAKMANN, H.: Kopten. In: KASPER, W., a i.: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 6, s. 358–360.

82 Porov. PAPOUŠEK, D.: Koptská církev. In: HORYNA, B. – PAVLINCOVÁ, H.: *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc, 2003, s. 350.

83 Koptská cirkev patrí do alexandrijskej rodiny. Porov. NADOLSKI, B.: *Liturgika*, IV. Poznań : Pallotinum, 1992, s. 29.

užívané druhýkrát v ten istý deň na eucharistickú liturgiu, no liturgia sa môže sláviť na druhom z troch prestolov, ktoré sú vo svätyni.⁸⁴

Koptská liturgia má základ v pôvodnom gréckom alexandrijskom obrade. Slávi sa v arabskom a koptskom jazyku.⁸⁵ Eucharistia je pokladaná za veľké tajomstvo viery. Koptská duchovnosť má mníšske črty.⁸⁶ Typickým prejavom koptskej zbožnosti boli púte.⁸⁷

Reforma latinskej liturgie na Druhom vatikánskom koncile prijala z anafory sv. Marka aklamáciu po konsekrácii: „Smrť tvoju, Pane, zvestujeme...“.⁸⁸ *Agpeya* je liturgiou hodín koptských kresťanov na každý deň.⁸⁹ V koptskej liturgii sa pri sobášii používa pomazanie novomanželov svätým olejom.⁹⁰ Pomazanie chorých sa v koptskej liturgii udeľuje všetkým členom počas liturgie v piatok pred Lazárovou nedeľou (číta sa evanjelium o vzkriesení Lazára – je to nedeľa, ktorá predchádza Kvetnú nedeľu). Heretik po konverzii prijíma pomazanie chorých, aby nebol pod vplyvom zlého ducha.⁹¹

2 Etiópski kresťania

V súčasnej Etiópii žijú spolu kresťania, moslimovia, prívrženci animizmu i prvotných afrických náboženstiev. Mesto Aksum bolo prvou cisárskou a cirkevnou metropolou. Názov Etiópia má grécky pôvod a do 19. storočia sa používalo na opísanie severovýchodných častí Afriky (Sudán, Núbia, Etiópia). Správnejší je názov Abesínia, hoci sa dnes nepoužíva; odvodzuje sa od severných arabských kmeňov (Habeš).⁹² Etiópsku cirkev začleňujeme do skupiny predchalcedonských cirkví, ktoré neprijali kristológiu Chalcedonského koncilu v roku 451. Patrí k nim okrem Etiópskej cirkvi aj Koptská cirkev, Arménska cirkev a jakobiti.⁹³

2.1 História Etiópie

Cirkevná história sa v Etiópii nedá oddeliť od svetskej. Kráľovstvo Aksum bolo pohanské až do legendárneho zväzku medzi kráľom Šalamúnom (10. storočie pred Kristom) a kráľovnou zo Sáby (porov. Kniha kráľov), čo dalo podnet ku tvrdeniu, že cisárska etiópska línia pochádza od kráľa Šalamúna. To je prvá

84 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 108–112.

85 Porov. ROBERSON, R.: *The Eastern Christian Churches*, s. 29.

86 Porov. GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytnie Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutro*, s. 128.

87 Porov. ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Modlitba*, s. 26.

88 Porov. NADOLSKI, B.: *Liturgika*, I. Poznań : Pallotinum, 1989, s. 42.

89 Porov. *Agpeya* : *Das koptische Stundenbuch*, s. 6.

90 Porov. NADOLSKI, B.: *Liturgika*, III. Poznań : Pallotinum, 1992, s. 202–203.

91 Porov. NADOLSKI, B.: *Liturgika*, III, s. 148–149.

92 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 125–126.

93 Porov. NAPIÓRKOWSKI, C.: Schematyczny obraz Kościołów chrześcijańskich. In: RUSECKI, M., a i.: *Teologia dla szkół średnich*. Lublin, 1999, s. 641.

zmienka o stretnutí Etiópie a Jemenu so židovským monoteizmom. Tiež sa tvrdí, že kráľovský sprievod vzal z jeruzalemskej Šalamúnovej svätyne archu zmluvy do Aksum, kde bola uchovávaná ako veľký poklad.⁹⁴ Archeologické výskumy však poukazujú na existenciu pohanstva až do 4. storočia po Kristovi.

Etiópia bojovala o získanie vplyvu v Jemene, no po porážke v „slonej bitke“ (*al-Fil*), ktorá sa spomína v Koráne, stratila Etiópia moc v tejto krajine. Môžeme povedať, že predmoslimskí Arabi mali bezprostredné kontakty s kráľovstvom Etiópie. V prvej fáze prenasledovania prívržencov Mohameda sám Mohamed odporúčal svojim nasledovníkom útek do Etiópie.

Jeden z najväčších etiópskych svätých Tekel Hajmanot sa zaslúžil o návrat „židovských“ vládcov v 13. storočí, lebo predtým kráľovská dynastia Šalamúna zanikla. Vďaka jeho úsiliu kráľ Jykuno Amlak (1270 – 1285) daroval tretinu kráľovstva Cirkvi. To vysvetľuje, prečo Etiópska cirkev vlastnila veľké majetky. Marxisti v 20. storočí po roku 1974 zoštátnili väčšinu cirkevných pozemkov.⁹⁵ Etiópski vládcovia pomáhali svojim prenasledovaným kresťanským bratom v moslimskom Egypte. Po prvé tak, že pohrozili egyptským moslimom, že zmenia tok Nílu, čo by urobilo z Egypta púšť. Po druhé, Etiópcania posielali dary, napr. kráľ Dávid I. (1382 – 1411) poslal sultánovi Barkukovi 22 tiav naložených pokladmi. Po tretie, etiópsky vládár používal tvrdé represie proti etiópskym moslimom, ktorých používal ako rukojemníkov.

Etiópia počas svojej histórie nadväzovala kontakty s Európou. Vyslanec kráľa Uyddym Aryda (1299 – 1314) sa dostal až do sídla rímskeho pápeža Klementa V. v Avignone. Zera Jaykob určil Nikodéma, predstaveného etiópskeho monastiera v Jeruzaleme, a iného etiópskeho delegáta, aby sa spolu s Jánom, koptským predstaveným monastiera sv. Antona, zúčastnili na Ferraro-Florentskom koncile (1438 – 1439), ktorého cieľom bolo zjednotenie všetkých cirkví a ich spoločné zjednotenie proti spoločnému nepriateľovi. Koncil nepriniesol zvláštne pozitívne výsledky pre etiópskych kresťanov. Dejiny Etiópie sú poznačené bojom s moslimskými dobyvateľmi aj s marxistickou revolúciou v roku 1974.⁹⁶

2.2 Kristianizácia Etiópie

Etiópcania hlásajú teórie o svojich izraelských a kresťanských tradíciách napriek ich legendárnemu charakteru. Spomínajú sobáš kráľovnej zo Sáby so Šalamúnom. Poukazujú na dvorného úradníka etiópskej kráľovnej Kandaky, ktorého pokrstil apoštol Filip (porov. Sk 8,26-39). Dnes sa konštatuje, že tu ide o vznik Aksumskej cirkvi. V Etiópii sa fenomén kristianizácie kladie do roku 340.

94 Podľa legendy kráľovná zo Sáby mala s izraelským kráľom Šalamúnom syna Menelika. Porov. HOHMANN, G.: Leserreise der Zeitschrift „Der Christliche Osten“ nach Äthiopien, ins Land des Löwen von Juda. In: *Der Christliche Osten*, roč. 60, 2005, č. 1, s. 64–77.

95 Porov. GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytnie Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutra*, s. 131.

96 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 126–130; ROBERSON, R.: *The Eastern Christian Churches*, s. 22–33.

Významná je udalosť, keď patriarcha Alexandrie sv. Atanáz vysvätil za biskupa Frumencia (Fremenatos).⁹⁷ Nazývali ho Abba Salama (Otec pokoja) a mal titul *abuna*, čo znamená „náš otec“. Ďalšou významnou udalosťou bolo zavedenie mníšstva s regulou sv. Pachómia. Príchod deviatich svätých v roku 480 znamenal zvrät v šírení kresťanstva a v propagácii mníšstva. Etiópski mníši prekladali z koptčiny, z gréčtiny, zo sýrčiny do liturgického jazyka gyyz (*ghe-ez*). Medzi 5. a 7. storočím bola do jazyka gyyz preložená Biblia spolu s liturgiou sv. Cyrila Alexandrijského (Veľkého), nazývanou tiež liturgia sv. Marka, a aj niekoľko apokryfov (napr. Nanebovstúpenie Izaiáša).⁹⁸

Podľa Jána Pavla II. krst etiópskeho úradníka (porov. Sk 8,27-39) svedčí o starovekých počiatkoch etiópskej kresťanskej viery.⁹⁹ Niektorí autori vidia základ vzniku Etiópskej cirkvi v 10. storočí pred Kristom a spájajú ho s kráľovnou zo Sáby.¹⁰⁰

Po Chalcedonskom koncile v roku 451 Etiópska cirkev vyhlásila svoju príslušnosť ku koptskému monofyzitizmu¹⁰¹. V prvej fáze šírenia islamu vzťahy medzi etiópskymi kresťanmi a Mohamedom i prvými kalifmi boli priateľské. Obdobie medzi rokmi 650 – 1270 je málo známe a kontakty Etiópie sa obmedzili len na Koptov v Egypte. V etiópskej histórii nachádzame snahy o katolizáciu etiópskych kresťanov (jezuiti). Etiópcania však nemali najlepšiu skúsenosť s latinskými misiónármi.¹⁰² V roku 1951 koptský patriarcha Cyril VI. vysvätil v Káhire etiópskeho metropolitu abuna Basileosa. v roku 1959 bol Basileos povýšený za patriarchu. Tak sa Etiópska cirkev osamostatnila od Koptskej cirkvi.¹⁰³ Po páde komunistickej vlády v Etiópii v roku 1991 a po abdikácii patriarchu Merkoria, ktorý bol obžalovaný zo spolupráce s marxistami, svätá synoda zvolila v roku 1992 abunu Pavla za piateho patriarchu Etiópskej ortodoxnej cirkvi.¹⁰⁴

Dnes sú vzťahy medzi Etiópskou cirkvou a Koptskou cirkvou napäté aj pre zriadenie vlastnej hierarchie v Eritrei. V roku 1994 vymenoval koptský pápež otca Filipa za patriarchu Eritrey a vysvätil iných biskupov pre Eritreu, kde žije

97 Frumencius a Aidesius, obchodníci z Týru, priviedli Etiópiu ku Kristovi. Frumencius je nazývaný osvietiteľom Etiópie. Tak to spomína latinský cirkevný spisovateľ Rufinus († 410). Porov. DORNER, N.: Ein Stück Afrika mitten in den Vatikanischen Gärten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2006, č. 1, s. 26–33; GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 1, s. 164–171; GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytnie Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutra*, s. 129.

98 Porov. GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytnie Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutra*, s. 129.

99 Porov. JAN PAWEŁ II: Przemówienie 11 czerwca 1993 r. In: NAPIÓRKOWSKI, C. S., a i.: *Ut unum sint*. Lublin, 2000, čl. 1094–1097.

100 Porov. DORNER, N.: Ein Stück Afrika mitten in den Vatikanischen Gärten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2006, č. 1, s. 26–33.

101 Monofyzitizmus zdôrazňoval v Kristovej osobe božstvo, alebo ho preceňoval. Porov. DORNER, N.: Ein Stück Afrika mitten in den Vatikanischen Gärten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2006, č. 1, s. 26–33.

102 Porov. GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytnie Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutra*, s. 130.

103 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 131–136; DORNER, N.: Ein Stück Afrika mitten in den Vatikanischen Gärten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2006, č. 1, s. 26–33.

104 Porov. ROBERSON, R.: *The Eastern Christian Churches*, s. 33.

asi 1,7 milióna veriacich.¹⁰⁵ V roku 1994 sa prerušilo cirkevné spoločenstvo medzi Koptskou cirkvou a Etiópskou cirkvou (sviatostná jednota). Nádej prinieslo stretnutie zástupcov týchto cirkví vo februári 2007 vo Švajčiarsku. Stretnutie bolo naplnené modlitbou. Od roku 1967 existujú spory medzi Koptmi a Etiópanmi o monastier v Jeruzaleme.¹⁰⁶ Väčšina etiópskych kresťanov patrí do Etiópskej ortodoxnej cirkvi (16 miliónov, druhý prameň hovorí o 20 miliónoch, tretí prameň o 35 miliónoch).¹⁰⁷

K prvým kontaktom Etiópskej cirkvi so západným kresťanstvom prišlo v 14. storočí. Pápeži Eugen IV. a Pavol III. v 16. storočí podnikali kroky k únii s Etiópskou cirkvou. V 16. storočí prišli s Portugalcami do Etiópie jezuiti, ktorí sa usilovali vplývať najmä na osobnosti, čo zastávali politicky dôležité úrady. V roku 1622 prijal katolicizmus cisár Susenyos, pokrstil ho jezuita Petrus Paez. Cisár povýšil zjednotenú Etiópsku cirkev na štátne náboženstvo. Pápež Gregor XV. vymenoval v roku 1623 jezuitu Alfonza Mendeza za patriarchu Etiópskej cirkvi. Patriarcha Mendez a jeho sprievod sa dopustili týchto zásadných chýb: latinizovali liturgiu, kritizovali obrady a zvyky Etiópskej cirkvi, vyhlasovali ich za falošné a bezvýznamné. Etiópski mníši vyvolali povstanie proti latinizácii a v krajine zavládlo aj krviprelievanie. Cisára prinútili, aby sa zriekol trónu; v roku 1632 nastúpil na trón jeho syn Fasilidas. Fasilidas vyhnať katolíckych misionárov a P. Jaeza zavraždili. Nasledujúcich dvesto rokov nemohol do Etiópie vstúpiť nijaký katolícky misionár. Taký žalostný bol po desiatich rokoch koniec únie Etiópskej cirkvi s Rímom.¹⁰⁸ V 19. storočí získali Etiópanov pre úniu lazaristi a kapucíni. Lazaristi nelatinizovali a rešpektovali tradičné obrady.¹⁰⁹ Dnes asi 230 000 Etiópanov patrí do Etiópskej katolíckej cirkvi. Pápež Benedikt XV. založil v Ríme v roku 1919 Etiópske kolégium a obnovil Chrám sv. Štefana pre potreby tohto kolégia.¹¹⁰ Hoci väčšina etiópskych kresťanov žije v Etiópii, predsa nájdeme etiópske farnosti aj v Európe. V Rakúsku slávia Etiópania bohoslužby v kapucínskom chráme vo Schwechate. Pre toto rakúske spoločenstvo je zodpovedný biskupský vikár z Kolína nad Rýnom.¹¹¹

Do 20. storočia boli cirkevné školy jediným prístupom ku vzdelávaniu a vede. Dnes sú všade štátne školy, ale cirkevné školy si zachovali svoju dôležitosť.

105 Porov. GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

106 Porov. Gespräche zwischen Äthiopiern und Kopten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 62, 2007, č. 2, s. 144.

107 Porov. GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytnie Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutra*, s. 131; DORNER, N.: Ein Stück Afrika mitten in den Vatikanischen Gärten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2006, č. 1, s. 26–33.

108 Porov. DORNER, N.: Ein Stück Afrika mitten in den Vatikanischen Gärten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2006, č. 1, s. 26–33. Počas latinizácie bolo zakázané predchalcedonské vyznanie a do symbolu viery bolo zavedené *filioque*. Porov. GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

109 Porov. DORNER, N.: Ein Stück Afrika mitten in den Vatikanischen Gärten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2006, č. 1, s. 26–33.

110 Porov. ROBERSON, R.: *The Eastern Christian Churches*, s. 156–157.

111 Porov. <http://katholisch.at> (8. 4. 2008)

Z týchto škôl pochádza veľká časť kňazských a diakonských povolání. V súčasnosti je väčšina kňazov ženatých. V Etiópii je málo ženských monastierov.¹¹²

2.3 Viera a kultúra etiópskych kresťanov

V dogmatických a doktrínálnych záležitostiach sa etiópski kresťania verne pridržali alexandrijskej náuky Koptskej cirkvi. Etiópčania zachovávajú židovské zvyky, ako je zachovávanie soboty, prax obriezky chlapcov, delenie jedál na čisté a nečisté. Etiópčania slávia liturgiu v jazyku gyyz. Cirkevní hodnostári musia mať pred vysviackou cisárske povolenie. V Etiópskej cirkvi je charakteristický úrad *yczegie*¹¹³; *yczegie* bol predstaveným všetkých kláštorov v Etiópii a v hierarchii stál na druhom mieste za patriarchom. Dnes túto úlohu plní patriarcha. V pôstne dni etiópski kresťania nejedia mäso a nejedia vôbec nič až do tretej hodiny popoludní, okrem soboty a nedele. V škole sa mladí etiópski kresťania učia žalmy a modlitby v starom jazyku gyyz. Najstarším etiópskym chrámom je katedrála v Aksume, zasvätená najsvätejšej Panne zo Siona, kde je uchovávaná Mojžišova archa a kde sa uskutočňovali korunovácie cisárov. Etiópsky štýl maľovania svätých obrazov spočíva v kontraste farieb a pre umelcov je dôležitejší obsah ako forma. Koptská literatúra v jazyku gyyz vznikla s prijatím kresťanstva v Aksumskom kráľovstve.¹¹⁴

Etiópčina je semitský jazyk, veľmi podobný arabčine, používala sa v prvých storočiach kresťanstva v juhozápadnej Arábii. Všeobecne sa uznáva, že asi v 5. – 6. storočí po Kristovi vznikol prvý etiópsky preklad Biblie v starom nárečí gyyz. Odpisy obsahujúce časti etiópskeho Svätého písma (je ich asi 1 200) sú neskoršieho pôvodu (od 13. do 16. storočia). Starý zákon bol preložený z gréckeho textu, ktorý sa zhoduje s Vatikánskym kódexom. Je zaujímavé, že v etiópskom kánone chýbajú Knihy Machabejcov, ale je v ňom Henoch etiópsky, Kniha jubileí a Štvrtá kniha Ezdrášova.¹¹⁵ Etiópska literatúra má svojrázne prvky. Duchovnú náuku obsahujú akty mučeníkov, životopisy zakladateľov kláštorov, liturgické hymny. Chválou Etiópskej cirkvi je mariánska úcta. Majú 33 mariánskych sviatkov. Majú aj anaforu k Božej Matke.¹¹⁶ *Kniha Máriiných zázrakov*, hoci má francúzsky pôvod, je v Etiópii obľúbenou duchovnou literatúrou.¹¹⁷ Etiópska cirkev svätí tiež šesť sviatkov na úctu svätého kríža.

112 Porov. HOHMANN, G.: Leserreise der Zeitschrift „Der Christliche Osten“ nach Äthiopien, ins Land des Löwen von Juda. In: *Der Christliche Osten*, roč. 60, 2005, č. 1, s. 64–77.

113 Spojenie medzi Egyptskou cirkvou a Koptskou cirkvou sa v histórii udržovalo tak, že metropolita (*abuna*, biskup) v Etiópii pochádzal z koptského monastiera, stál na čele cirkvi a zastupoval pápeža-patriarchu v Alexandrii. Abunovi pomáhal *yczegie*, Etiópčan, správca a predstavený monastierov. V praxi duchovne viedli národ etiópski mníši. Porov. DORNER, N.: Ein Stück Afrika mitten in den Vatikanischen Gärten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2006, č. 1, s. 26–33.

114 Porov. ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*, s. 136–144.

115 Porov. HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*, 365–366.

116 Porov. GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytnie Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutro*, s. 130.

117 Porov. ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Systematická příručka*, s. 30.

V etiópskej literatúre sa zachovala tiež Petrova Apokalypsa, jeden z najdôležitejších kresťanských apokryfných apokalyptických spisov, pochádzajúci z 2. storočia. V Muratoriho kánone sa Petrova Apokalypsa uvádza hneď za Jánovým Zjavením. Petrova Apokalypsa opisuje pekelné muky a tresty, ktoré musia zatratení znášať za svoje hriechy. Mala veľký vplyv na predstavy o pekle a o nebi v prvotnej kresťanskej literatúre.¹¹⁸

Podľa Jána Pavla II. etiópsky národ zostal verný evanjeliu napriek mnohým utrpeniam. V etiópskom kresťanstve nachádzame úzku spojitosť medzi vierou a kultúrou, živú prastarú mníšsku tradíciu, bohatstvo a nádheru liturgie. Na tieto vlastnosti Etiópskej cirkvi pozerajú katolíci so skutočným obdivom.¹¹⁹ Etiópska kristológia bola poznačená spormi o význame pomazania Krista v Jordáne pre spojenie prirodzeností v hypostatickej únii v Kristovi.¹²⁰

Podľa Jána Pavla II. s Etiópskou ortodoxnou cirkvou nás spája tá istá viera, tie isté sväté tajomstvá a tá istá služba, ktorá má svoj prameň v apoštolskom nástupníctve. Hoci v našich tradíciách sú rôzne formulácie, ktoré vyjadrujú to isté nevysloviteľné tajomstvo zjednotenia božstva a človečenstva v Slove, ktoré sa stalo telom, obe naše cirkvi v plnej zhode s apoštolskou vierou vyznávajú súčasne rozdiel a úplné zjednotenie človečenstva a božstva v osobe Ježiša Krista, Božieho Syna. Katolícka cirkev a Etiópska ortodoxná cirkev vyznávajú tú istú vieru v toho, ktorý je cesta, pravda a života (Jn 14,6), v Pána a Spasiteľa sveta. Katolícka cirkev dnes prechováva hlbokú úctu k Etiópskej ortodoxnej cirkvi.¹²¹ Etiópske kresťanstvo predstavuje určité dedičstvo, ktoré nám zanechali apoštoli a ktoré sa preberalo v rozmanitých formách a spôsoboch aj v Etiópii, a to pre rozdielnosť charakterov a životných podmienok.¹²²

2.4 Liturgia

Etiópska liturgia má koptský (alexandrijský) pôvod so sýrskymi vplyvmi. Liturgia v jazyku gyyz sa dnes prekladá do moderného amharského jazyka. Etiópska cirkev používa sedemnást anafor (eucharistických kánonov), no vlastní dvadsať anafor, ktoré sú obsiahnuté v Kvedassie.¹²³ Najčastejšie používaná anafora je anafora dvanástich apoštolov. Pri liturgii sa používajú bubny a bicie nástroje. Etiópcania poznajú aj liturgický tanec. Etiópska liturgia obsahuje aj židovské

¹¹⁸ Porov. HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*, s. 216–217.

¹¹⁹ Porov. JAN PAWEŁ II: Przemówienie 11 czerwca 1993 r. In: NAPIÓRKOWSKI, C. S., a i.: *Ut unum sint*, čl. 1094–1097.

¹²⁰ Porov. GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytnie Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutra*, s. 130.

¹²¹ Porov. JAN PAWEŁ II: Przemówienie 11 czerwca 1993 r. In: NAPIÓRKOWSKI, C. S., a i.: *Ut unum sint*, čl. 1094–1097.

¹²² Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Unitatis redintegratio*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993, čl. 14.

¹²³ V súčasnosti sa používa anafora otcov našich apoštolov, nášho Pána Ježiša Krista, Jána Zlatoústeho, našej Panny Bohorodičky Márie, Atanáza, Epifánia zo Salaminy, Dioskora z Alexandrie, našej Panny Márie, Matky Boha. Porov. NADOLSKI, B.: *Liturgika*, IV, s. 29; ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita kresťanského Východu : Modlitba*, s. 37.

prvky, ako tabot (napodobnenina archy zmluvy)¹²⁴ a oltárny kameň¹²⁵. Za kňaza môže byť vysvätený aj ženatý muž. Odhadovalo sa, že v roku 1988 bolo v Etiópii 250 000 duchovných.¹²⁶ Aj v súčasnosti stoja ženy pri niektorých chrámoch počas liturgie mimo chrámu. Eucharistiu prijímajú najmä malé deti a starší ľudia.¹²⁷ K ľudovej zbožnosti patria púte, najmä do Svätej zeme.¹²⁸

V Etiópii nachádzame veľkú úctu ku Kristovmu krížu. Kríž sa chápe ako dôležité znamenie viery, ale aj ako účinný magický symbol. Nijaký kňaz alebo mních neopustí dom bez kríža, s ktorým žehná okoloidúcich. Sviatok kríža sa nazýva *Masqual* (kríž), slávi sa 27. septembra a je v Etiópii štátnym sviatkom a najväčším sviatkom krajiny.¹²⁹ Každá provincia v Etiópii má svoje vlastné formy kríža. Každý etiópsky kresťan musí nosiť závesný kríž ako znak príslušnosti ku kresťanskej Cirkvi. Všeobecne sa hovorí o troch druhoch krížov: kríže na procesiu, ručné kríže a závesné kríže. Na etiópskych krížoch nenachádzame *corpus Christi* (ako plastické znázornenie), no mnohé symboly na kríži poukazujú na Kristovo utrpenie.

Etiópsky rok má 365 dní, ale na rozdiel od európskeho etiópsky mesiac má 30 dní, a preto ku dvanástim mesiacom pridávajú dodatočný mesiac s piatimi alebo šiestimi dňami. Sviatky Paschy a Veľký týždeň predchádza dlhé pôstne obdobie, ktoré trvá 55 dní. Kto presne zachováva pôst, ten si odpyká svoje hriechy. Na prvú pôstnu nedeľu sa spomína Mojžišov zákon; počas druhej pôstnej nedeľe sa uvažuje o stvorení sveta, predovšetkým sa myslí na deň, keď Boh odpočíval; počas tretej pôstnej nedeľe premýšľajú veriaci o Ježišom vystúpení pred zákonníkmi v Kafarnaume; na štvrtú pôstnu nedeľu sa uvažuje o Ježišových uzdraveniach; počas piatej pôstnej nedeľe sa rozmýšľa o poslednom súde (koniec sveta) a o príchode Syna človeka; počas šiestej nedeľe sa číta evanjelium o dobrom správcovi a počas siedmej pôstnej nedeľe sa uvažuje o Nikodémovi. Ôsma nedeľa je Kvetná nedeľa, počas nej veriaci uvažujú o vstupe Pána Ježiša do Jeruzalema. Počas pôstneho obdobia je zakázané jesť mäso, mliečne produkty a vajcia. Jedlo sa konzumuje poobede. Pôstne obdobie sa končí ráno v Paschálnu nedeľu. Na Kvetnú nedeľu si veriaci prinesú palmové metličky. Počas Veľkého týždňa sú niektoré druhy prác zakázané. Od Veľkého štvrtku do Veľkej soboty je prísny pôst, najmä pre kňazov, ktorí nepijú ani vodu a neprijímajú nijakú potravu. Kňazi sa neprestajne modlia a spievajú v chrámoch. Je zakázané hrať na harfe.

Na Veľký štvrtok sa počas liturgie rozdeľuje nekvasený chlieb. V tento deň má každý veriaci prijať Eucharistiu. Koná sa aj umývanie nôh. V Etiópii môže

124 Tabot sa nesie v procesii na veľké sviatky (napr. sviatok Bohozjavenia, v Etiópii 19. januára). Porov. HOHMANN, G.: Leserreise der Zeitschrift „Der Christliche Osten“ nach Äthiopien, ins Land des Löwen von Juda. In: *Der Christliche Osten*, roč. 60, 2005, č. 1, s. 64–77.

125 Porov. GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164–171.

126 Porov. ROBERSON, R.: *The Eastern Christian Churches*, s. 31.

127 Porov. HOHMANN, G.: Leserreise der Zeitschrift „Der Christliche Osten“ nach Äthiopien, ins Land des Löwen von Juda. In: *Der Christliche Osten*, roč. 60, 2005, č. 1, s. 64–77.

128 Porov. GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytnie Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutro*, s. 131.

129 Porov. FISSEHA, G.: Äthiopische Kreuze. In: *Der Christliche Osten*, roč. 60, 2005, č. 5, s. 279–286.

kňaz umyť nohy aj ženám a počet tých, ktorým umýva nohy, môže byť väčší ako dvanásť. Po liturgii veriaci nejedia kvasený chlieb, ale jedlo z fazule (*gulban*), ktorá je symbolom pre Kristovo telo, a pijú etiópske pivo (*tallu*), ktoré je symbolom pre Kristovu krv. Verí sa, že na Veľký piatok bol satan spútaný reťazami a Kristus zostúpil do ríše mŕtvych (hebr. *šeol*, gr. *hades*, csl. *ad*), aby priviedol duše do raja. Pri vystupovaní vykúpení volajú: „Ďakujeme ti“ (*niseibiho*). Na pamiatku toho sa bubnuje. Po zvolaní kňaza „Je dokonané“ odpovedá spoločenstvo pokľaknutím a mlčaním. Obraz Krista je nesený ako symbol ku hrobu. Na Veľký piatok sa spomína tiež Judášova smrť. V ikonografii sa predstavuje položenie do hrobu, ale zobrazuje sa tiež porazený a zviazaný satan.

Pôst sa končí v paschálne ráno, keď kohút prvýkrát zakikríka. V meste sa ohlasuje koniec pôstu výstrelom z dela, bubnami a trúbkami. Prvý nápoj sa sladí medom. V nedeľu Paschy majú veriaci veľkú radosť, že skrze Kristov kríž prišiel na svet mier a pokoj. Počas liturgie sa používa veľa kadidla a svetla. Nasledujúce dva mesiace sú bez pôstnych predpisov. Pôst odpadá aj v stredu a piatky a počas paschálneho obdobia sa konajú svadby. Počas roka sú stredu a piatky pôstne dni; v stredu sa spomína na rozsudok súdu nad Ježišom a v piatok bol tento rozsudok uskutočnený. Veriaci oslavujú Kristovo vzkriesenie: „Prišlo naše vzkriesenie, hossanna, kiež nám Kristus udelí svoju milosť.“ Nedeľa vzkriesenia má aj sociálny charakter, zámožnejšie rodiny pozývajú osamelých ľudí, žobráci majú zvláštne miesto v kuchyni, dostanú jedlo a nápoj. Každé cirkevné spoločenstvo je zaviazané, aby každý mohol jesť mäso. Paschálne vajíčka sú v Etiópii neznáme. Na svetlý pondelok sa spomína prechod Izraelitov cez Červené more.¹³⁰ Etiópski kresťania len príležitostne prosia o udelenie tajomstva pomazania chorých.¹³¹

Koptská ortodoxná cirkev a Etiópska ortodoxná cirkev patria medzi východné cirkvi. Aj na ne sa vzťahujú slová Druhého vatikánskeho koncilu: „Tieto cirkvi, hoci oddelené, majú pravé sviatosti a najmä – mocou apoštolského nástupníctva – kňazstvo a Eucharistiu, prostredníctvom ktorých sú s nami ešte stále spojené veľmi úzkymi väzkami.“¹³²

Použitá literatúra

- Agpeya : *Das koptische Stundenbuch*. Waldsolms; Kröffelbach, 1994.
 ALEŠ, P.: *Kresťanská cirkev v období všeobecných snemov : Cirkevné dejiny II*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1995.
 ATIYA, S. A.: *Historia Kościołów wschodnich*. Warszawa : Pax, 1978.
 BÖHM, K. M.: Abuna Matta al Maskin (1919 – 2006). In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2006, č. 4–5

¹³⁰ Porov. FISSEHA, G.: Die österliche Zeit in der äthiopischen Kirche. In: *Der Christliche Osten*, roč. 59, 2004, č. 2, s. 139–146.

¹³¹ Porov. NADOLSKI, B.: *Liturgika*, III, s. 148–149.

¹³² DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Unitatis redintegratio*, čl. 15.

- BRAKMANN, H.: Kopten. In: KASPER, W., a i.: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 6. Freiburg im Breisgau : Herder, 1997.
- DIDYMUS ALEXANDRIJSKÝ: De Trinitate. In: *Liturgia hodín*, II. Vaticano : Typis polyglottis Vaticanis, 1988.
- DORNER, N.: Ein Stück Afrika mitten in den Vatikanischen Gärten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2006, č. 1.
- DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Unitatis redintegratio*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993.
- Ein Papst in Klausur : Unruhe unter Ägyptens Kopten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 60, 2005, č. 3-4.
- FISSEHA, G.: Äthiopische Kreuze. In: *Der Christliche Osten*, roč. 60, 2005, č. 5.
- GAHBAUER, R. F.: Die altorientalischen Patriarchate : Kopten und Äthiopier. In: *Der Christliche Osten*, roč. 61, 2005, č. 3, s. 164-171.
- GAJEK, S. J. – WYSZOMIRSKI, T.: Starożytne Kościoły wschodnie. In: HRYNIEWICZ, W., a i.: *Ku chrześcijaństwu jutra*. Lublin, 1997.
- Gespräche zwischen Äthiopiern und Kopten. In: *Der Christliche Osten*, roč. 62, 2007, č. 2.
- HAINTHALER, T.: Monophysitismus. In: KASPER, W., a i.: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 7. Freiburg im Breisgau : Herder, 1998.
- HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1994.
- Hore srdcia : Modlitebník a spevník gréckokatolíka*. Prešov : Petra, 2002.
- HOHMANN, G.: Leserreise der Zeitschrift „Der Christliche Osten“ nach Äthiopien, ins Land des Löwen von Juda. In: *Der Christliche Osten*, roč. 60, 2005, č. 1.
- JAN PAWEŁ II: Przemówienie 11 czerwca 1993 r. In: NAPIÓRKOWSKI, C. S., a i.: *Ut unum sint*. Lublin, 2000.
- KARDIS, K.: *Úvod do dejín náboženstva*, I. Prešov : Pro communio, 2006.
- KÜNG, H.: *Spurensuche*. München : Piper, 1999.
- Liturgia hodín*, III. Vaticano : Typis polyglottis Vaticanis, 1990.
- NADOLSKI, B.: *Liturgika*, I. Poznań : Pallotinum, 1989.
- NADOLSKI, B.: *Liturgika*, III. Poznań : Pallotinum, 1992.
- NADOLSKI, B.: *Liturgika*, IV. Poznań : Pallotinum, 1992.
- NAPIÓRKOWSKI, C.: Schematyczny obraz Kościołów chrześcijańskich. In: RUSECKI, M., a i.: *Teologia dla szkół średnich*. Lublin, 1999.
- PAPOUŠEK, D.: Koptská církev. In: HORYNA, B. – PAVLINCOVÁ, H.: *Judaismus, křesťanství, islám*. Olomouc, 2003.
- ROBERSON, R.: *The Eastern Christian Churches*. Roma, 1999.
- ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Mnišství*. Velehrad : Refugium, 2004.
- ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Modlitba*. Velehrad : Refugium, 2002.
- ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita křesťanského Východu : Systematická příručka*. Velehrad : Refugium, 2002.

ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, I. Turčiansky sv. Martin : Neografia, 1943.
ŠPIRKO, J.: *Patrológia*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1995.
The Coptic Church as an Apostolic Church. In: <http://www.copticchurch.net/tools/printpage.php>.
<http://katholisch.at> (8. 4. 2008)

doc. ThDr. PaedDr. Andrej Slodička, PhD.
Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
Katedra filozofie a religionistiky
Ulica biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
e-mail: andrejslg@unipo.sk